

MİMAR SİNAN’IN “KORUMA” ANLAYIŞI VE GÜNÜMÜZDE SİNAN’IN ESERLERİNİ “KORUMA” ANLAYIŞI (EDİRNE ÖRNEĞİ)

Melek BOZDOĞAN¹, Pınar KISA OVALI¹, Selma ÖZKAN²

¹ Trakya Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Edirne/ TÜRKİYE

² Trakya Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Güzel Sanatlar Bölümü, Edirne/ TÜRKİYE

e-posta: melekb@tr.net , Tel: 0284 2120930-52, Fax: 0284 2126067

Alınış: 11 Mayıs 2006

Kabul Ediliş: 25 Eylül 2006

Özet: 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’na göre “koruma” ve “korunma”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri, taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri olarak tanımlanmaktadır. Ancak günümüze kadar sürdürülen doğal, tarihsel ve kültürel çevre koruma politikalarının ülkemizde başarıyla uygulandığını söylemek pek olası değildir. Bunda nitelikli tespit ve tescil çalışmalarının eksikliği, doku bütünlüğünün göz ardı edildiği yanlış planlama kararları, kötü uygulamalar, koruma bilincinin yetersizliği gibi pek çok neden ekili olmaktadır.

Bu çalışmada yukarıda belirtilen sorunları çözüme ulaştırmış bir dünya mimarı olarak Mimar Sinan’ın “koruma anlayışı”; kendisinden önceki kültürlerle yaklaşımı ile ele alınmaktadır. Mimar Sinan’ın Edirne’ de inşa ettiği yapıların korunmasında günümüzdeki tutum ise, Sinan’ın anlayışı çerçevesinde değerlendirilerek, daha bilinçli bir koruma için Sinan’ın eserlerinin barındırdığı mimari-kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması noktasında öneriler oluşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Koruma, Mimar Sinan

Mimar Sinan’s Sense for “Conservation” and the (Non)Conservationist Approach to Sinan’s Works Today (The City of “Edirne” as an Example)

Abstract: According to Law no. 28963 on the Protection of Cultural and Natural Heritage, “conservation” and “being conserved” are defined as preservation, maintenance, repair, restoration and functional changes in immovable cultural and natural properties; preservation, maintenance, repair and restoration works in movable cultural and natural properties, respectively. However, it is not probable to say that natural, historical and cultural conservation policies have not been applied successfully in our country by now. In this, various causes have been effective such as; inefficiency of qualified determination and official registration, incorrect planning decisions that pattern integrity are not taken into consideration, poor applications and inefficiency of conservation consciousness.

In this study, Mimar Sinan’s “Sense for Conservation” has being discussed his approach to the previous cultures as he was one of the biggest architecture in the world and had solved the problems stated above before. The present attitude towards the conservation of Mimar Sinan’s works in Edirne is to evaluate around Sinan’s sense and to make suggestions considering the transfer of architectural-cultural heritage that Sinan’s works has in them to the next generations in a more conscious way of sense for conservation.

Key Words: Mimar Sinan, Conservation, Edirne

Giriş

Üç sultanın birbirinden farklılıklar gösteren dönemleri boyunca baş mimar olarak 50 yıl etkinlik gösteren ve 335 adet yapı inşa eden Mimar Sinan’ın mimarlık anlayışı, geniş bir çeşitlilik ve dönemin koşullarına uyum sağlayan bir esnekliğe sahip olarak; insan, mekan, ölçek, biçim, anlam, estetik, çevre ve simgesellik öğelerini bünyesinde bulundurmaktadır. Yeni yapıların inşası yanında her türlü yapı faaliyetiyle de yakından ilgilenen Mimar Sinan kendisinden önceki dönemlerde inşa edilmiş yapıların yapı ölçeğinde korunmaları yanında, özellikle kentsel dokuların korunmasına ayrı bir önem vermiştir.

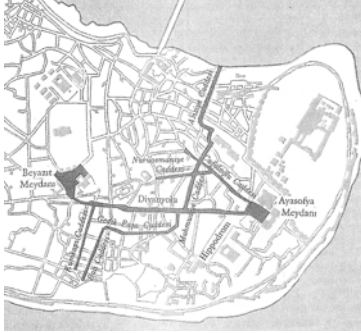
1. Mimar Sinan’ın Koruma Anlayışı

Mimar Sinan, bugün ancak yasal düzenlemelerle gelebildiğimiz koruma anlayışına, 16. yüzyılda sahip olan bir dehadır. O, kendisinden önceki dönemlerde yapılmış eserleri hem onarmış, hem de bu eserlerin zarar görmelerini engellemek için kesin kuralların konulmasını sağlamıştır. Bu büyük ustanın, eski eserleri çevreleriyle birlikte ele alması onun bu konudaki ileri görüşlülüğünü göstermektedir. Mimar Sinan’ın koruma anlayışını; Kentsel Dokunun Korunması ve Yapı Ölçeğindeki Koruma-Onarımlar şeklinde incelemek mümkündür.

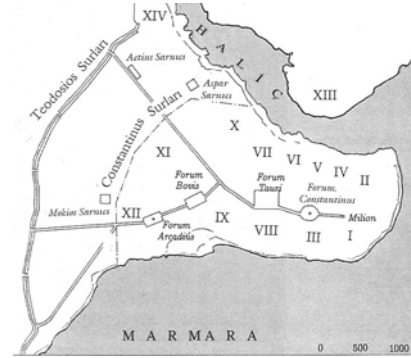
1.1. Kentsel Dokunun Korunması

İstanbul kentini bir imparatorluk kenti haline dönüştüren ve Sinan’ın muhteşem eserler oluşturmasına imkan tanıyan, Sultan Süleyman’ın imparatorluğu merkezileştirme arzusu ve politikası olmuştur. Sultan Süleyman Osmanlı gücünün batıda yayılması, yerleşmesi ve toprak mülkiyeti ile ilgili kesin kanunların çıkarılması konularına önem vererek, imparatorluğun dünyaya egemen statüsünü ve kültürel değerlerini simgeleyecek bir mimari programın ele alınmasını istemiştir. Bu işle görevlendirilen Mimar Sinan, kentin bir bütün olarak işlenmesini sağlayacak bir düzen getirerek, inşa ettiği yeni yapılarla kentte var olan yapılar arasında gerekli ilişkileri kurmuş ve estetik anlamlar oluşturarak, kentin mevcut yapısını başkentin yeni kimliğine uyarlamıştır (Erzen, 1996). Bunun en iyi örneği Bizans kent merkezi Forum Tauri’nin korunmasıdır. Forum

Tauri Bizans'ın kent merkeziydi. Süleymaniye Camii'nin bulunduğu yerde Bizans'ın Forum Tauri'si yerine Fatih' in inşa ettirdiği eski saray bulunmaktaydı. Korunan kentsel doku Süleymaniye Camii, Topkapı Sarayı ve Beyazıt Camii arasındaki törensel aksa egemendi. Cuma günleri ve bayramlarda sultanın resmigeçidi ile anıtsallığı vurgulanıyor, kentsel yaşantı bir zaman boyutu kazanıyordu. Aynı zamanda eski Bizans kent merkezinin Osmanlı kent yapısında korunması ve vurgulanması, Osmanlı devleti için tarihi bir yasalaşma oluyordu (Erzen, 1996), (Şekil 1,2).

Şekil 1. Bizans kentinin on dört idari bölgesi ve Forum Taori, (Çelik,1986)

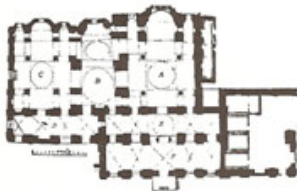
Şekil 2.Beyazıt Camii-Ayasofya- Topkapı Sarayı arasındaki törensel aks (Çelik,1986)

Sinan'ın yapı etkinliği anıtlarla veya saraylarla sınırlı değildi. İstanbul içinde ve çevresinde çeşitli restorasyon, su temini, imar kurallarının uygulanması gibi kent imarı ile ilgili her tür işleyişten sorumlu olması ve kentin farklı yerlerinde farklı yapıların inşasıyla uğraşması, çeşitli kentsel ölçekler hakkında deneyime sahip olmasını sağlamıştı. Bu deneyim ve topoğrafik kaygıların ötesine geçen geniş vizyonu, İstanbul'un bir imparatorluk kentine dönüşmesinde son derece etkili olmuştur (Erzen, 1996).

1.2. Yapı Ölçeğindeki Koruma ve Onarımlar

Mimar Sinan başta İstanbul olmak üzere, imparatorluğun birçok yerinde koruma ve onarım faaliyetlerinde bulunmuştur. Bunlar arasında en fazla cami onarımları göze çarpmaktadır. Sinan'ın Anadolu'daki onarımları, Çorum'daki Sultan Alâeddin Camii ve Kütahya'daki Sultan Orhan Camii'dir. 1573 yılında ise İstanbul'daki en önemli yapılardan biri olan Beyazıt Caminin onarımı ile uğraşmış ve camiye büyük bir kemer ilave ederek taşıyıcı sistemi güçlendirmiştir. Mimar Sinan'ın anıtların onarımları yanında bu eserlerin gerek iç kısımlarının, gerekse çevrelerinin yabancı müdahalelerden arındırılmasına da önem verdiği, 1559 yılında Rumeli Hisarı'nı içine ve çevresine yapılan evlerden ve dükkanlardan temizlediği 16. yüzyıla ait belgelerden anlaşılmaktadır (Özer, 1987).

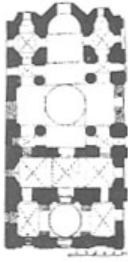
Sinan 1572 yılında, Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi) (Şekil 3,4), Eski İmaret (Pantepotes Kilisesi), (Şekil 5) ve Kalenderhane Camii'ni (Maria-Kiriotissa Kilisesi), (Şekil 6) iç mekanlarına ve dış duvarlarına yapılan müdahalelerden arındırma işi ile görevlendirilmiştir. Özellikle Zeyrek Camii ile Eski İmaret' in son derece kötü durumda olduğu ve bu yapıların çevresine yapılan evlerin cami pencerelerini ve kapılarını kapadığı, iç mekanın kümesi ve ahır olarak kullanımının camiye büyük zarar verdiği ifade edilmiştir. Sinan bu anıtları çevresini saran niteliksiz yapılardan temizleyerek yapıların cami olarak tekrar kullanıma açılması sağlamış ve yeni yapılacak yapıların bu tür eserlere beş arşından fazla yaklaşmalarını da yasaklamıştır (Özer, 1987).

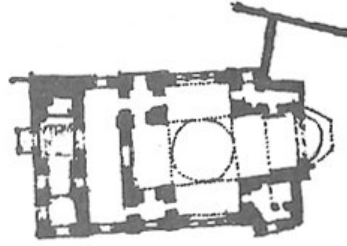
Şekil 3. Zeyrek Kilise Camii (S.Pantokrator) Planı, A-B-C, Güney- Orta- Kuzey Kilisesi, D-E-F İç ve Dış Narteksleri (Ünsal,2001)

Şekil 4. Zeyrek Kilise Camii (S.Pantokrator) Görünüşü, (Kuban, 2000)

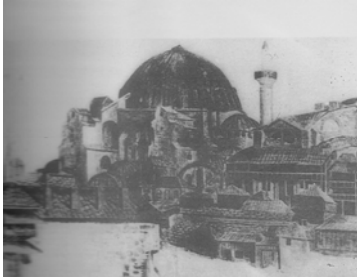

Şekil 5. Eski İmaret Camii
(K.Pantepoptes)Planı, (Ünsal,2001)

Şekil 6. Kalenderhane Camii
Planı, (Ünsal,2001)

Mimar Sinan 1573 yılında Ayasofya'nın onarımına başladığı sıralarda yapı gecekondular tarzında niteliksiz yerleşmelerle sarılmış bir durumdaydı. Konut sahipleri yapının içinde ve dışında, payeleri ve kemerleri oyarak kendilerine ocaklar, pencereler, dolaplar ve tuvaletler yapmışlardı. Sinan'ın bilgisi dahilinde alınan bir kararla, yeni yapıların Ayasofya'ya her iki yandan 35 arşından fazla yaklaşması yasaklandı. Bu kararlar Osmanlı'da yeni yapıların eski yapılara yaklaşma mesafesi için bir sınırlama getirilmiş oluyordu. Ayasofya'nın 1573 yılından önce yapılmış bir tasviri ile bugünkü görüntüsünü karşılaştırdığımızda, yapının bozulmadan günümüze kadar ulaşmasında Sinan'ın yapıları çevresiyle birlikte koruma çabalarının (doku bazında koruma) ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır (Özer, 1987), (Şekil 7,8).

Şekil 7. 1573 yılından önce
Ayasofya (Özer,1987)

Şekil 8. Sultan Ahmet Camii Üzerinden
Ayasofya'nın görünüşü (Batırbaygil)

Sinan'ın koruma anlayışının ölçek gözetmediğini, tek bir yapı ögesinin dahi koruma anlayışında ne denli önemli olduğunu ortaya koyan bir uygulaması, Edirne Selimiye Cami Dış Avlu duvarının köşesine özenle yerleştirdiği Bizans sütununda görülmektedir. Bu sütun Cengiz Bektaş tarafından, "Sinan'ın tüm geçmiş kültürleri benimseme, sahip çıkma anlayışını simgeleyen öge" olarak tanımlanmaktadır (Bektaş, 1992), (Şekil 9,10).

Şekil 9. Selimiye Camii Dış Avlu
Duvarındaki Bizans sütunu,
(Orijinal,2005)

Şekil 10. Selimiye Camii Dış Avlu
Duvarındaki Bizans sütun
başlığı detayı (Orijinal,2005)

Bu belge ve bilgiler ışığında Sinan'ın koruma anlayışını;

Kentsel dokunun korunması,

Anıtların, yabancı müdahalelerden - eklerden arındırılması,

Kullanılamaz durumda olan anıtların onarılarak kullanıma açılması,

Anıtların yakın çevresine yapılacak yeni yapılar için yaklaşma sınırı getirilmesi,

Tek bir yapı ögesinin dahi önemsenerek korunması,

Kendisinden önceki kültürlere ait dini yapıların korunarak İslam inancına uyarlanması, şeklinde özetleyebiliriz.

Günümüz koruma anlayışı içinde tarihi-kültürel-arkeolojik-doğal veya sosyal yapıda yer etmiş kentsel doku, yapı veya yapı öğelerinin gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılması için hızlı ve sağlıklı bir tespit ve tescil'in ardından koruma amaçlı planlamanın yapılması gerekmektedir. Bu planlamalar da 1/25000 kent bütünü ve yakın çevresi ile ilişkilerin ortaya konduğu

çevre düzeni planı, 1/5000 koruma amaçlı nazım imar planı, 1/1000 koruma amaçlı imar planları ile ölçekler arası geliş-gidiş sağlanmalı ve belirli alanlar için kentsel tasarım projeleri ile planlama yaklaşımları etkin olarak kullanılmaya çalışılmalıdır.

Bu kapsamda Mimar Sinan'ın günümüzden beş yüzyıl önce sahip olduğu kenti yakın çevresi ve geçmiş yaşantıların ürünleriyle birlikte değerlendiren üst ölçekli kent vizyonu (çevre düzeni planı) ve farklı ölçekleri kapsayan koruma anlayışının (nazım imar ve imar planı), kanunlarda mevcut olan ancak uygulamada sorunlarla karşılaşılacak bugünün koruma anlayışı ve planlamaları ile tam olarak örtüştüğü görülmektedir.

Şekil 11. Mimar Sinan'ın Edirne'de İncelenen Yapıları ve Kent İçindeki Konumları

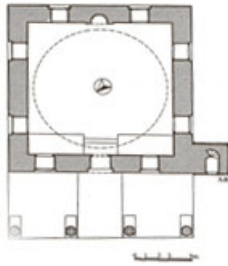
1. Taşlık Camii	3. Rüstem Paşa Kervansarayı	5. Sokullu Hamamı	7. Şeyh Çelebi Camii,
2. Kanuni Köprüsü,	4. Ali Paşa Çarşısı	6. Selimiye Camii	8. Defterdar Mustafa Paşa Camii

2. Mimar Sinan'ın Edirne'de İnşa Ettiği Yapılar ve Geçirdikleri Onarımlar

Mimar Sinan Edirne kent merkezinde kronolojik sıra içinde belirtilen; Taşlık Camii (1473), Kanuni Köprüsü (1553-54), Rüstem Paşa Kervansarayı (1561) Yalnız Göz Köprüsü (1567), Ali Paşa Çarşısı (1568-69), Sokullu Hamamı (1568-69), Selimiye Camii (1569-75), Şeyh Çelebi Camii (1574-75), Defterdar Mustafa Paşa Camii (1576) ve Hacılar Ezanı Namazgahı (16. yy. sonu) olmak üzere 10 adet yapı inşa etmiştir. Çalışma kapsamında onarım geçirdiği belgelerle tespit edilen 8 yapı incelenmiş, yazılı belgelerine ulaşılamayan Hacılar Ezanı Namazgahı ve Yalnız Göz Köprüsü çalışmaya dahil edilmemiştir. İncelenen 8 yapı ve kent içindeki konumları Şekil 11'de gösterilmektedir.

2.1. Taşlık (Mahmut Paşa) Camii (1473)

Fatih dönemi Vezir-i Azam'ı olan Adli Mahmut Paşa tarafından yaptırılan cami, Taşlık semtinde, Yahya Bey Camii'nin 100 metre kadar güneyinde yer almaktadır. Yapı tek kubbeli bir harim, harimin kuzeyinde yer alan son cemaat yeri ile batı cephesinin kuzey ucunda yer alan bir minareden oluşmaktadır (Şekil 12). Yapının 1752 depreminde harap olduğu, sonra onarıldığı, 1930'lar da ise terk edildiği belirtilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından caminin ayakta kalan kısımlarının korunarak onarılamayacağına karar verilerek 1937 yılında yıktırılmıştır (Bayrakal, 2001).

Şekil 12. Taşlık Camii Planı (Bayrakal, 2001)

Şekil 13. Taşlık Camii Görünüşü (edirneden.com, 2006)

Şekil 14. Taşlık Camii Görünüşü (edirneden.com, 2006)

Daha sonra yeniden inşasına başlanan cami tamamlanamamıştır. Bugün mevcut duvarların 1937 yılında yıkılan caminin temelleri üzerine inşa edildiği, ancak tamamlanamadığı anlaşılmaktadır (Bayrakal, 2001). Cami bugün dört duvar halinde harap ve terk edilmiş durumdadır (Şekil 13,14).

2.2. Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü (1553-1554)

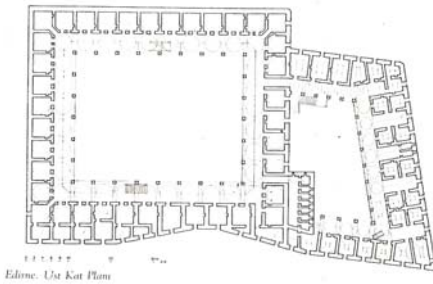

Şekil 15. Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü Görünüşü, (edirnedn.com, 2006)

Edirne'den Sarayıçi'ne giderken Tunca Nehri üzerinde bulunan köprü, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır (Resim 15). Köprünün yapılış tarihi, Terazi Kasrının yapılış tarihi olan 1553-54 yılları kabul edilmektedir. Boyu 60 metre olan köprü dört gözlü ve düzgün köşe planlıdır. Göz açıklıkları 9,75 metre olan köprünün yol genişliği 4,5 metre, eğimi ise %4 'tür. Ayaklarında boşaltma bulunmayan köprünün ikinci, üçüncü ve dördüncü ayaklarında üçgen prizma şeklinde selyaranlar vardır. Köprü, 1902 yılındaki selden etkilenerek iki kemeri zarar görmüş ve onarılmış, 1990 yılında da ise tekrar onarım geçirmiştir (Çeçen, 1987).

2.3. Rüstem Paşa Kervansarayı (1561)

Kanuni Sultan Süleyman'ın Sadrazamı Rüstem Paşa tarafından 1561 yılında Mimar Sinan'a yaptırılan kervansaray, büyük avlunun bulunduğu Büyük Han ve Deve Hanı olarak adlandırılan Küçük Han'dan oluşmaktadır (Şekil 16,17).

Şekil 16. Rüstempaşa Kervansarayı, 1. kat planı (Kuran, 1986)

Şekil 17. Rüstempaşa Kervansarayı Görünüşü, (edirnedn.com, 2006)

Büyük Han bölümünde, sokak cephesinde dükkanlar, avlu yönünde alt katta beşik tonozlu 35, üst katta kubbeli 38 adet oda yer almaktadır. Küçük Han diye adlandırılan bölümde ise, zemin katta sokak cephesinde dükkanlar, avlu çevresinde ise ahır, mutfak, tuvalet ve üst katta ayna tonozlu 25 adet oda yer almaktadır (Kuran, 1986).

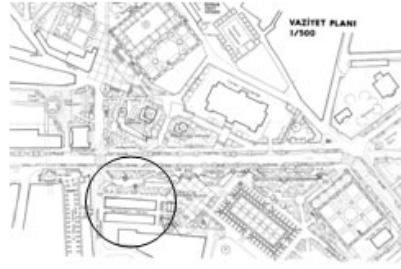
Kervansaray, 1972 yılında başarılı bir restorasyonla otel haline getirilmiş ve 1980 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülünü almıştır. Büyük Han bölümünün ikinci katında alttan ısıtılmalı tipik Türk Hamamı yapılmış ve dönemin özelliğine uygun olarak çinilerle kaplanmıştır. Fakat bugün bu bölüm kullanıma kapalıdır. 1877-78 Osmanlı Rus savaşında büyük avluda altı şadırvan üstü mescit olan ve Köşk Mescit diye anılan yapı ise yıkılmıştır.

2.4. Ali Paşa Çarşısı (1568-1569)

1569 yılında Hersekli Semiz Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan çarşıda 129 dükkan ve altı adet kapı bulunmaktadır (Şekil 18,19). Yapının uzunluğu yaklaşık 300 metre, üst örtüsü beşik tonozdur. 1940 yılında harap olan yapı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden kullanılabilir hale getirilmiştir (Kuran, 1986). Ali Paşa çarşısı, 26 Eylül 1992 yılında yanmış, restore edilerek beş yıl sonra, 25 Kasım 1997 yılında tekrar hizmete açılmış ve bu esnada yapıya dükkan ilaveleri yapılmıştır.

Şekil 18. Ali Paşa Çarşısı iç mekân görüntüsü (Orijinal, 2006)

Şekil 19. Ali Paşa Çarşısı, Kent İçindeki Konumu ve Kısmi Planı

2.5. Sokullu Hamamı (1568–1569)

Üç Şerefeli Camii Hamamı yada Çifte Hamam olarak da anılan yapı, Sokullu Mehmet Paşa tarafından, 1568-69 yıllarında Mimar Sinan' a yaptırılmıştır. Hamamın girişleri farklı yönlerde olan kadınlar ve erkekler bölümü vardır. Yapıda soyunmalık, soğukluk, sıcaklık, külhan, tuvaletler ve temizlik hücreleri bulunmaktadır. 1970'li yıllarda yapının içindeki kalem işi süslemeleri onarılmıştır (Kuran,1986). Erkekler soyunmalığı hizasınca, kadınlar soyunmalığı köşesine kadar uzanan ve zemini dükkân olan üstü ocaklı odaların bir bölümü, hatalı imar planı uygulamalarından biri olan, Hükümet caddesinin genişletilmesi sonucu yıkılmıştır (Şekil 20).

Şekil 20. Sokullu Hamamı'nın bugünkü durumu (Orijinal,2006)

2.6. Selimiye Camii (1569–1575)

1569-75 yılları arasında II. Sultan Selim' in emriyle inşa edilen ve Mimar Sinan'ın "ustalık eserim" diye nitelendirdiği anıtsal yapı, teknik mükemmelliği, boyutları ve estetik değerleriyle döneminin ve sonraki zamanların en başarılı dini mimarlık örneklerinden olmuştur. Edirne'nin simge yapısı Selimiye Camii, kentin her yerinden algılanabilen dört minaresi, 31.5 metre çaplı, 43,28 metre yükseklikte görkemli kubbesi, şadırvanlı iç avlusu, yapıyı saran iki medresesi, arastası ve dış avlu duvarlarıyla halen etkin biçimde kullanılmaktadır (Kuban, 2000), (Şekil 21).

Şekil 21. Selimiye Camii Görünüşü, Orijinal, 2005

Şekil 22. Selimiye Camii Şadırvanı, Ahmet Akdumanlar Arşivi

Şekil 23. Şadırvanın bugünkü Durumu (Orijinal, 2005)

Selimiye Camii avlusundaki şadırvan, 1808 yılında cami onarılırken Dağdevirenzade Ahmet Ağa tarafından ahşap sütunlu bir çatı ile örtülmüş, 1960 yılında şadırvanın üzerindeki üst örtü kaldırılarak orijinal haline getirilmiştir (Şekil 22,23). Yapının 1954-71 yılları arasında taş bölümleri, 1982-84 yılları arasında kalem işi süslemeleri onarılmıştır.

Şekil 21. Selimiye Camii Görünüşü (Orjinal,2005)

Şekil 22. Selimiye Camii Şadırvanı, Ahmet Akdumanlar Arşivi

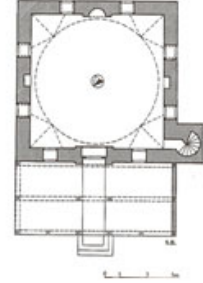
Şekil 23. Şadırvanın bugünkü durumu (Orjinal, 2005)

2.7. Şeyh Çelebi Camii (1574–1575)

1574-75 yıllarında, Mimar Sinan tarafından inşa edilen cami, Ayşekadın semtinde, Şeyh Çelebi Camii Sokak' tadır. Yapı tek kubbeli bir harim ve minareden oluşmaktadır (Şekil 24). 1988-90 yılları arasında harimin kuzey cephesi eğimli bir sundurmayla camekanla örtülerek kapatılmıştır (Şekil 25). Dört duvarla çevrili bir avlu içinde yer alan yapının kuzeyinde bir şadırvan bulunmaktadır. Şadırvanın gövdesi üzerindeki sekiz adet çeşmeden sadece biri 2001 yılına dek sağlam iken, bugün hiçbiri bulunmamaktadır. I. Dünya Savaşı başlarında minare gövdesi bir yıldırım nedeniyle yıkılmış ve onarımı sırasında minare özelliklerinden bazıları değiştirilmiştir. (Bayrakal, 2001).

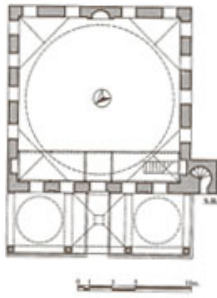

Şekil 25. Şeyh Çelebi Camii Görünüşü (Orijinal, 2006)

Şekil 24. Şeyh Çelebi Camii Planı, (Bayrakal, 2001)

2.8. Defterdar Mustafa Paşa Camii (1576)

Şekil 26. Defterdar Mustafa Paşa Camii Planı, (Bayrakal, 2001)

Şekil 27. Defterdar Mustafa Paşa Camii Görünüşü (Orijinal, 2006)

Defterdar Mustafa Paşa tarafından 1576 yılında Mimar Sinan' a yaptırılan cami, Talatpaşa Caddesi üzerinde, Sitti Hatun Cami'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Yapı tek kubbeli bir harim, harimin kuzeyinde dört sütun üzerine oturan, orta birimi manastır tonozu, yandaki birimleri kubbeyle örtülü son cemaat yeri ve bir adet minareden oluşmaktadır (Şekil 26,27). 1752 yılında çöken caminin kubbesi, 1870 yıllarında Hacı Ruşen Efendi tarafından yaptırılan onarımla ahşap bir çatıyla örtülmüştür. A. Kuran, 1953–1962 yılları arasında yapının kubbesinin, son cemaat yerinin, taç kapısının ve pencerelerinin aslına uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü

tarafından onarıldığını belirtmektedir. O. Onur ise minare külahının hemen altında olan kemerleme dizisinin çinilerle kaplı olduğunu söylemesine karşın, bugün hiçbir iz bulunmamaktadır (Bayrakal,2001).

3. Mimar Sinan'ın Edirne'deki Eserlerini Korumada Karşılaşılan Sorunlar

Mimar Sinan'ın eserlerini korumada karşılaşılan sorunların tümü bütün taşınmaz kültür varlıklarını koruma konusunda karşılaşılan sorunlarla örtüşmektedir. Mimar Sinan'ın Edirne'deki eserlerinin bozulma ve tahribine yol açan etkenlerin literatür ve yapılar üzerinde yapılan tespitler sonucunda; doğal afetler ve insan kaynaklı tahribatlardan kaynaklandığı görülmüştür. Tablo 1'de detaylı olarak belirtilen ve fotoğraflanan bozulma ve tahripler incelendiğinde; insan kaynaklı tahribatların, bilinçsiz kullanımların, yanlış planlamaların ve hatalı onarımların etkilerinin fazla olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Sinan'ın Edirne' deki eserlerini koruma konusunda karşılaşılan problemler de şöyle özetlenebilir;

1. Deprem, sel, yıldırım gibi doğal afetler
2. Aydınlatma elemanlarının konum ve şekil uygunsuzluğu
3. Yaklaşma sınırı gözetilmeksizin yapılaşma
4. Revak kapatma işlemleri
5. İlaveler –ekler,
6. Ticari kullanımın verdiği zarar,
7. Taşıt trafiğinin verdiği zarar
8. İmar faaliyetleri (yol açılması)
9. Hatalı ve özensiz onarımlar,

Şekil 28. Rüstempaşa Kervansarayı, ön cephesindeki ticari kullanım (Orijinal, 2006)

Şekil 29. Şeyh Çelebi Camii'nin son cemaat mahallinin eğimli sundurma ile kapatılması (Orijinal, 2006)

Şekil 30. Şeyh Çelebi Camii'nin iç mekânında PVC pencere kullanımı (Orijinal, 2006)

Şekil 31. Şeyh Çelebi Camii minaresinde yetişen bitkileri (Orijinal, 2006)

Şekil 32. Defterdar Mustafa Paşa Camii yan cephesindeki elektrik donanımı (Orijinal, 2006)

Şekil 33. Selimiye Camii son cemaat mahallinin pencereleri üzerindeki çini panolarının yanındaki ses tesisatının yarattığı görüntü kirliliği (Orijinal, 2005)

Tablo 1. Mimar Sinan'ın Edirne' deki Eserlerinin Bozulma ve Tahribine Yol Açan Etkenler

A. Doğal Afetler ve Olumsuz Etkileri:	
Depremler (1752)	Selimiye Camii'nin minareleri yıkılmış, Defterdar Mustafa Paşa Camii'nin kubbesi çökmüş, Taşlık Camii ise yıkılarak kullanılamaz hale gelmiştir.
Seller	1902 yılındaki selde iki kemeri zarar gören Kanuni Sultan Süleyman köprüsü, 2006 yılındaki selden de olumsuz etkilenmiştir.
Yıldırım Düşmesi	Şeyh Çelebi Camii'nin minaresi 1. Dünya Savaşı sırasında yıldırım düşmesi nedeniyle yıkılmıştır.
B. İnsan Kaynaklı Tahribatlar	
Yangınlar	1992 yılında çıkan yangınında, Ali Paşa Çarşısının kullanılamaz hale gelmesi,
Savaşlar ve İşgaller	1877-78 Rus işgalinde Selimiye Camii'nin çinileri sökülmesi, Rüstempaşa Kervansarayı avlusundaki Şadırvanlı Köşk Mescit'in yıkılması,
Terkedilme	1752 depreminde harap olan Taşlık Camii'nin 1930'larda terk edilmesi (Şekil 13),
İmar Etkinlikleri	Hükümet caddesinin genişletilmesi sonucu, Sokullu Hamamı'nın bir bölümü yıkılması (Şekil 20),
Denetimsiz Ticari Kullanım ve Rekabet	Rüstempaşa Kervansarayı, Ali Paşa Çarşısı ve Sokullu Hamamı'nın uygunsuz ticaret kullanımı dolayısıyla yapısal ve estetik anlamda zarar görmesi (Şekil 28).
Hatalı Onarım ve Müdahaleler:	Ali Paşa Çarşısı Orta Kapı girişlerine, Cumhuriyet Dönemi onarımları sırasında dükkan ilave edilmesi ve orta kapısının sağında yaklaşma sınırı gözetilmeksizin trafo binası yapılması (Şekil 41), Şeyh Çelebi Camii son cemaat mahallinin, camekanlı sundurma ile kapatılması ve avlusuna müştemilat ilave edilmesi (Şekil 29), Şeyh Çelebi Camii pencerelerinin PVC pencere ile değiştirilmesi (Şekil 30), Defterdar Mustafa Paşa Camii'nin dış cephesine yerleştirilen elektrik donanımının görsel kirlilik yaratması (Şekil 32), Selimiye Camii iç avlusundaki şadırvana, 1808 yılında ahşap sütunlu bir çatı ilave edilerek, 1960 yılında bu üst örtünün kaldırılması (Şekil 22,23), Selimiye Camii avlusundaki kubbe, çini panolar ve minarelerden sarkan aydınlatma, elektrik ve ses tesisatının yarattığı görsel kirlilik (Şekil 33,34,35), Rüstempaşa Kervansarayı Küçük Han bölümündeki galerinin camekanla kapatılması (Şekil 36) ve yan cephesine monte edilmiş trafik tabelası (Şekil 37), Rüstempaşa Kervansarayı Küçük Han bölümündeki sonradan yapılmış ısıtma merkezi bacası (Şekil 38) ve farklı malzeme ile yapılmış yama şeklindeki yapısal taş onarımı (Şekil 40), Rüstempaşa Kervansarayı'nı üç yönde saran otopark ve yarattığı titreşimin yapıda oluşturduğu yapısal hasar (Şekil 39), Sokullu Hamamı'na ilave edilen bacalar (Şekil 42)

Şekil 34. Selimiye Camii Minarelerinden sarkan ses tesisatına ait kabloların oluşturduğu görüntü kirliliği, (Orijinal,2005)

Şekil 35. Selimiye Camii avlusundaki kubbe eteklerinde yer alan aydınlatma elemanlarının oluşturduğu Görüntü kirliliği, (Orijinal,2005)

Şekil 36. Rüstempaşa Kervansarayı, Küçük Han bölümündeki galerinin cemekânla Kapatılması (Orijinal,2006)

Şekil 37. Rüstempaşa Kervansarayı, dış cephesinde monte edilen trafik tabelası (Orijinal,2006)

Şekil 38. Rüstempaşa Kervansarayı, Küçük Han Bölümündeki ısıtma merkezi bacası (Orijinal,2006)

Şekil 39. Rüstempaşa Kervansarayı yan cephesinde yer alan açık otopark (Orijinal,2006)

Şekil 40. Rüstempaşa Kervansarayı Arka cephesine yama şeklinde yapılmış onarım (Orijinal,2006)

Şekil 41. Ali Paşa Çarşısı Ota Kapı'nın Arkasında yaklaşma sınırı gözetilmeksizin yer alan trafo binası (Orijinal,2006)

Şekil 42. Sokullu Hamamı'na sonradan yapılmış bacalar (Orijinal,2006)

Sonuç ve Öneriler

Koruma dünyada olduğu gibi ülkemizde de halen ciddi bir sorundur. Yapılan bu çalışma sonucunda, Mimar Sinan'ın 1559-1573 yılları arasında gerçekleştirdiği koruma ve onarım çalışmalarının, bizim ancak bugün ulaşabildiğimiz kentsel doku bütünlüğü içindeki koruma anlayışı içinde gerçekleştiği ve günümüzdeki "koruma" anlayışına beş yüzyıl önce sahip olduğu görülmüştür. Sinan'ın Çağdaş koruma anlayışı, kültür ve tabiat varlıklarını tek tek korumayı değil, doğal ve kültürel çevre ile bütünlük içerisinde korumayı öngörmektedir.

Koruma konusunda ölçek farklılığı gözetmeyen Mimar Sinan'ın eserlerini yine Sinan'ın "koruma anlayışı" çerçevesinde koruyabilmek için onun koruma anlayışı ile günümüz koruma anlayışını karşılaştırmak, ortaklaşan ve farklılaşan noktaları bilmek bizler için bir çözüm alternatifini oluşturabilir. Bu kapsamda;

Baş mimar olarak her türlü yapı faaliyetleriyle yakından ilgilenerek korumaya bütüncül bakabilen Sinan; öncelikle kültürel mirasın korunacak değerlerini ve bunlardaki onarım ve yenileme gereksinimlerini iyi saptayarak, kesin ve doğru mimari çözümlere ulaştırmıştır. Bugün yaşanan temel sorunlardan biri tespit ve tescil çalışmalarının hızlı ve nitelikli olmaması yanında, bu tespitleri yapan kurumlar arasında koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşası bulunmaktadır. Bu da nitelikli ve bütüncül bir korumayı engellemektedir. 5226 sayılı yasa ile belirtilen kurumlar arası koordinasyonun niteliği, görev sınırları ve yetkileri net tereddütsüz uygulanmalıdır.

Mimar Sinan 50 yıllık meslek yaşamı içinde İmparatorluk ölçeğinden başlayarak, kentsel doku, tek yapı ve yapı ögesi ölçeğine inen koruma anlayışı oluşturmuştur. Ülkemiz de 1869 yılında yürürlüğe giren, "Asar-ı Atika Nizamnamesi" ile başlayan koruma anlayışı değişen koşullar ve gereksinimler doğrultusunda 1874, 1884, 1906, 1973, 1983 (tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına olanak veren ilk yasa olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu) yıllarında değiştirilerek, kapsamı genişletilerek veya iptal edilerek sonunda bugün de geçerli olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma

Kanuna ulaşılmıştır. Bugün bu kanunun 17. maddesine dayanarak, 26.07.2005 tarihli 5226 sayılı yasa ile de Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Uygulanması ve Denetimi ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesine ait düzenlemelerle sonunda koruma anlayışımız bütüncül bir bakış açısına kavuşmuştur. Ancak, Sinan'ın ulaştığı noktaya gelmemiz neredeyse 250 yıla ve bu süreçte kaybedilen pek çok kültürel değere mal olmuştur. Koruma için oluşturulan yasaların geleceği de kapsayacak geniş ve doğru bir vizyonu içermesi, nitelikli bir bilimsel alt yapıyla hazırlanması kayıpların azaltılması için bir zorunluluktur.

Sinan korunacak doku veya yapıların onarımları için gereken finansal desteği direkt imparatorun sağlayarak başarıya ulaşmıştır. Günümüz koruma anlayışının en önemli sorunlarından biri finansal kaynak oluşturmaktır. Koruma uzun soluklu ve pahalı bir süreçtir. Bu noktada görev alan tüm kurumların, devlet, yerel yönetim, STK ve diğer finans kaynaklarının koruma için ortak bir fon oluşturması ve bu fonun nasıl kullanılacağını kesin kurallara bağlaması gerekmektedir.

Kanunlara veya koyulan kurallara uymamanın bedeli her zaman vardır. Sinan özellikle yeni yapılaşmalar için birtakım sınırlamalar getirirken mevcut tarihi dokunun verilerine birincil derece önem vermiş ve kurallara uymayanlara hoşgörü göstermemiştir. Bugün geldiğimiz nokta da seçim politikalarına alet edilen Af'larla delinen imar ve koruma imar planları, gerekli planlama verilerini içermeyen hatalı veya eksik koruma planları, koruma anlayışının yeterli gelişmemesi gibi temel sorunlar kültürel değerlerimizin yitirilmesine neden olmaktadır. Bu yüzden öncelikle toplumun koruma bilinci geliştirilerek insan kaynaklı tahribatlar azaltılmalı, kanunların yaptırım gücü artırılarak cezalar caydırıcı niteliğe ulaştırılmalıdır.

Mimar Sinan'ın kültürel mirasa gösterdiği saygıyı bugün onun eserlerini korumada gösterdiğimizizi söylemek çok zordur. Sinan'ın Edirne'deki eserlerini onun bakış açısı içinde korumak ve bu büyük ustayı yapılarıyla gelecek kuşaklara dünya mirası olarak aktarmak için ivedilikle yapılması gerekenler vardır. Bu kapsamda şunlar önerilmektedir;

Mimar Sinan'ın Edirne'deki eserleri ve yakın çevresini içeren detaylı bir rehber hazırlanmalı ve bu rehber Edirne ili için hazırlanacak Koruma Amaçlı İmar Planı'na yön vermelidir. Bu şekilde kent için doku bazında bir korumanın sağlanacağı düşünülmektedir.

Sinan'ın eserlerinin çevresine yapılacak yapılar için yaklaşma sınırı yanında gabariler için (en-boy-genişlik ve yükseklik) kesin sınırlamalar getirilmeli ve yerel yönetimce denetimi sıklıkla yapılmalı, cezai uygulamalardan kaçınılmamalıdır.

Mimar Sinan' a ait yapılarıdaki aslına uygunsuz her türlü ek kaldırılmalıdır.

Yapıların bugün için kullanılan işlevleri yeniden gözden geçirilmeli ve zararlı ticaret eylemlerine son verilmelidir.

Hava kirliliği ve motorlu taşıtlardan çıkan zararlı gazlar yapı taşlarının kirlenmesine ve erimesine, taşıt trafiğinden kaynaklanan titreşimler ise yapısal hasara neden olmaktadır. Bu yüzden kent merkezinde Sinan' a ait eserlerin yer aldığı akslar yayalaştırılarak taşıt trafiğine kapatılmalıdır.

Kişilerin bilinçsizce onarım yapmaları engellenmeli, onarımlar için uzmanlar görevlendirilmelidir.

Yapılara ilave edilecek her türlü tesisat ve donatı elemanı görsel kirlilik yaratmayacak noktalarda yada yer altında tasarlanmalıdır.

Sinan'ın bugün terk edilen eserleri aslına uygun olarak derhal restore edilmeli ve işlevlendirilmelidir.

Kaynaklar

1. AHUNBAY, Z., Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, II. Baskı, s:38-58 , Y.E.M. Yayınları, İSTANBUL, 1999
2. AYVERDİ, E. H., Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri (1451-1481), Cilt: 3, s: 222, Damla Ofset, İstanbul, 1989
3. BAYRAKAL, S., Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler, s:67-71,131-134,135-139, Sistem Ofset, Ankara, 2001
4. BEKTAŞ, C., Koruma Onarım, 1. Baskı, s:60, Y.E.M. Yayınları, İstanbul, 1992
5. ÇEÇEN, K., "Sinan'ın Köprü ve Su Kemerleri", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı Ve Sanatı Sempozyumu, s:82, İş Bankası Yayınları, MSÜ, 1987, İstanbul
6. ÇELİK, Z., Değişen İstanbul, s: 13, 48, 89, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1986
7. ERZEN, J. N., Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, 1. Baskı, s:73,133-134, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara, 1996
8. KUBAN, D., Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, 1.Baskı, s: 69, Y.E.M. Yayınları, İstanbul, 2000
9. KURAN, A., Mimar Sinan, 1. Baskı, s:152, 165, 303, 275, 397, 369, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986
10. ÖZER, F., "Mimar Sinan'ın Korumacı Yönü", Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı Ve Sanatı Sempozyumu, s:209-213, İş Bankası Yayınları, MSÜ 1987, İstanbul
11. SÖNMEZ, Z., Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler, M.S.Ü. Yayınları, İstanbul, 1988
12. SÖNMEZ, Z., Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler, M.S.Ü. Yayınları, İstanbul, 1988
13. Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı, s:3, Ankara, 1980
14. ÜNSAL, B., Mimari Tarihi II, YTÜ Yayınları, s:60-63, İstanbul, 2001
15. SIREL, Ü., "Edirne' de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunma Sorunları", Trakya' da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu, s:291-304, Ekim 2005, Edirne
16. [http://: www.edirnedn.com](http://www.edirnedn.com)